

МІЖНАРОДНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Кафедра педагогіки та психології

Кольцов В.М., Меленчук Н.І.

НОРМАТИВНА БАЗА ТА ПРОФЕСІЙНА ЕТИКА ПСИХОЛОГА

**НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
до практичних занять та самостійної роботи
для здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня
освітньо-професійної програми спеціальності 053 Психологія»
денної та заочної форм навчання**

Одеса 2024

Рекомендовано навчально-методичною радою Міжнародного гуманітарного університету протокол № 1 від 30 серпня 2024 р.

Укладачі

Кольцов В.М. – доктор політичних наук, професор, професор кафедри загально гуманітарних наук Міжнародного гуманітарного університету.

Меленчук Н.І. – кандидат психологічних наук, доцент, завідувач кафедри педагогіки та психології Міжнародного гуманітарного університету

Рецензенти:

Раєвська Я.М. – доктор психологічних наук, професор, директор навчально-наукового інституту психології та соціальних наук, Міжрегіональна академія управління персоналом.

Кадієвська І.А. – доктор філософських наук, професор, кафедри філософії, політології, психології та права, Одеська державна академія будівництва та архітектури.

Навчально-методичні рекомендації до практичних занять та самостійної роботи з навчальної дисципліни «Нормативна база та професійна етика психолога» для здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня освітньо-професійної програми спеціальності 053 «Психологія» денної та заочної форми навчання [Електронне видання]. Одеса: МГУ, 2024. 29 с.

ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Навчальна дисципліна **«Нормативна база та професійна етика психолога»** належить до обов'язкових дисциплін циклу професійної підготовки, вивчення якої передбачено за освітньо-професійною програмою підготовки фахівців освітнього ступеня – магістр за спеціальністю «Психологія».

Мета навчальної дисципліни – надати можливість здобувачам вищої освіти отримати знання щодо розуміння основних морально-етичних цінностей, принципів, норм та категорій, застосування їх в процесі здійснення професійної діяльності, а також формування моральної культури, відчуття відповідальності та обов'язкового дотримання вимог моралі, розкрити систему формування світогляду.

Завданнями курсу є:

- сформувати у здобувачів знання про основні складові Етичного кодексу психолога;
- ознайомити здобувачів з нормативно-правовим регулюванням діяльності психолога;
- розкрити основні теоретичні положення етичного ставлення психолога до своєї діяльності, як внутрішнього регулятора якості професійної діяльності;
- систематизувати знання про комплекс наукових теоретико-методологічних і теоретико-практичних уявлень про ціннісно-сміслові аспекти професійної діяльності;
- структурувати базові смисли феноменів «професійна етика», «трудова діяльність» і, як наслідок, виокремити основні характеристики етичного ставлення суб'єкта до професійної діяльності;
- формування навичок використання отриманих знань у професійній діяльності психолога;
- формувати у майбутнього фахівця інтелектуального, морального, інформаційного потенціалу для її успішного професійного самовизначення.

ЗАПЛАНОВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ НАВЧАННЯ

В результаті освоєння дисципліни здобувач повинен **знати**:

1. сутність та особливості етики, професійної етики, психологічної та професійної деонтології;
2. що таке мораль та її специфіку на різних історичних етапах розвитку людства;
3. основні трактування базових етичних категорій;
4. види, принципи та кодекси професійної етики;
5. структуру моралі та моральної свідомості;
6. основні етичні проблеми сучасного світу, умови їх виникнення, шляхи подолання;
7. особливості морального регулювання суспільних відносин, що виникають під час здійснення правниками різних видів професійної діяльності;
8. понятійно-категорійний апарат етики психолога, функції та принципи;
9. проблеми деонтології у діяльності психолога та етичні аспекти роботи соціальних служб;
10. нормативно-правове регулювання діяльністю психолога;
11. закони та підзаконні акти щодо здійснення професійної діяльності психолога
12. правове регулювання надання психологічних послуг населенню.

Уміти:

1. оцінювати дії і події повсякденного життя з позицій добра і зла;
2. використовувати принципи професійної етики в процесі своєї професійної діяльності;
3. виявляти, аналізувати та розв'язувати конкретні проблеми етичного характеру, що виникають у роботі психолога;
4. аналізувати конкретні життєві ситуації на предмет визначення наявності чи відсутності порушення норм професійної етики та моралі, пропонувати варіанти вирішення ситуації, оперуючи правовими та іншими соціальними нормами;
5. застосовувати на практиці одержані теоретичні знання щодо правового та нормативного регулювання відносин в різних життєвих ситуаціях;
6. самостійно вирішувати практичні завдання, використовуючи положення відповідних нормативно-правових актів;
7. правильно визначати обсяг прав та обов'язків студента вищого навчального закладу, визначати правовий механізм їх реалізації в конкретних освітянських правовідносинах.

Навчально-методичні рекомендації до практичних занять та самостійної роботи є складовою НМК (навчально-методичного комплексу) з навчальної дисципліни «Нормативна база та професійна етика психолога». При підготовці навчально-методичних рекомендацій до практичних занять та самостійної роботи з навчальної дисципліни «Нормативна база та професійна етика психолога» для здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня освітньо-професійної програми спеціальності 053 «Психологія» денної та заочної форми навчання були використані матеріали бази основних джерел, які рекомендуються для вивчення дисципліни: Т. А. Колтунович, В. А. Малахов, О. Д. Піркова, І. В. Сушик, І. В. Зайченко, В. М. Теслюк, А. А. Каленський та інші.

Методи проведення занять: лекції, практичні заняття. Форма контролю: залік.

СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин							
	денна форма				Заочна форма			
	усього	у тому числі			усього	у тому числі		
		лекц.	прак	сам. роб.		лекц.	прак	сам. роб.
Тема 1. Документи, що регламентують роботу практичного психолога.	12	2	2	8	12	2	-	10
Тема 2. Принципи, завдання та функції психологічного забезпечення професійної діяльності	12	2	2	8	12	2	-	10
Тема 3. Законодавчі акти України про соціально-психологічну службу. Міжнародні та регіональні документи про права людини	12	2	2	8	12	-	2	10
Тема 4. Етичні традиції у розвитку й становленні соціально-психологічної роботи в Україні	12	2	2	8	12	-	2	10
Тема 5. Система етичних принципів у роботі психолога.	14	2	2	10	14	-	2	12
Тема 6. Професійно-етичний кодекс психолога.	14	2	2	10	14	-	-	14
Тема 7. Етичні проблеми окремих напрямів діяльності психолога	14	2	2	10	14	-	-	14
Усього годин	90	14	14	62	90	4	6	80
ПІДСУМКОВИЙ КОНТРОЛЬ - ЗАЛІК								

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Тема 1. Предмет та завдання професійної етики психолога.

Предмет та об'єкт професійної етики психолога. Етика та мораль. Філософські аспекти професійної етики. Сутність і значення поняття «мораль». Мораль як спосіб універсальної оцінки вчинків та поведінки особистості. Деонтологія як вчення про обов'язок. Принцип справедливості та принцип обов'язку перед суспільством. Основні категорії професійної етики: професійний обов'язок, професійна честь, професійна гідність, професійний такт, професійна справедливість. Сфери професійної етики. Основні функції професійної етики психолога. Основні завдання професійної етики психолога.

Тема 2. Етичні принципи і стандарти професійної діяльності психолога

Історія розробки та затвердження міжнародних та вітчизняних документів щодо етичних принципів і стандартів професійної діяльності психолога. Структура та основні змістовні модулі цих документів. Нормативна база, що регламентує діяльність психолога. Документи, що регламентують роботу практичного психолога. Положення про психологічну службу. Поняття «психологічна деонтологія». Етичні стандарти професійної діяльності психолога. Загальні норми етичної поведінки фахівця.

Поняття етичного кодексу: сфери застосування і принцип дії. Зміст «Етичного кодексу психолога», що діє в Україні. Основні змістовні ідеї відповідних професійних кодексів інших країн. Джерела норм етичного кодексу. Комісія з етики та її основні функції. Етичні принципи професії. Принципи надання психологічної допомоги. Питання добровільного отримання допомоги. Основні поняття, принципи професійної етики психолога. Професійна тайна і конфіденційність. Компетентність та відповідальність. Принципи етичної та юридичної правочинності. Благополуччя клієнта і професійна кооперація. Принцип морально-позитивного ефекту професійних дій психолога. Інформована (обізнана) згода клієнта при роботі психолога. Поняття «поінформованої згоди». Поняття «психотерапевтичного контракту».

Тема 3. Законодавчі акти України про соціально-психологічну службу. Міжнародні та регіональні документи про права людини.

Основні положення Концепції про Національну систему соціально-психологічної служби України. Законодавча та правова база діяльності психологічних служб системи освіти, Збройних сил та правоохоронних органів та інших сфер соціальної практики. Документи, які регламентують діяльність соціальної служби для молоді. Забезпечення прав людини як умова її самовдосконалення. Основні групи прав людини, що фіксуються документами ООН: елементарні, громадянські, політичні, економічні права. Хартія про права людини. Регіональні міжнародні документи про права людини. Документи про права дитини. Декларація про права дитини.

Тема 4. Професійні та особистісно-моральні якості психолога

Особистість фахівця в контексті професійної етики. Базові складові моральної свідомості фахівця: моральні знання, моральні переконання, моральні потреби. Вимоги до професійних якостей практикуючого психолога. Професійна відповідальність і професійна компетентність. Вимоги до особистісно-моральних якостей і ціннісних орієнтацій фахівця. Роль особистості психолога при наданні допомоги. Вимоги професійного етикету до поведінки практикуючого психолога. Шляхи і засоби формування морально-етичної культури практикуючого психолога. Толерантність у діяльності психолога. Робота психолога щодо здійснення просвітницької діяльності.

Тема 5. Професійні ризики, етичні труднощі та помилки у професійній діяльності психолога

Цілісність особистості, професійна деформація і вигорання в роботі психолога. Проблема професійної деструкції у розвитку психолога. Особисті переконання психолога та їх вплив на професійну діяльність. Взаємодія психолога з пацієнтом, з батьками (представниками) пацієнта, з державними органами (опіка, правоохоронні органи, судова експертиза тощо). Етичні труднощі та помилки психологів: гіперопіка клієнта та надцінність консультанта; самоствердження психолога на консультації; надмірна природність чи штучність психолога-консультанта; переоцінювання ролі психодіагностики; переживання проблем клієнта як своїх власних;

маніпулювання; перенос та контрперенос тощо. Розмежування особистих та професійних відношень.

Тема 6. Етичні проблеми в дослідницькій роботі психолога

Професійно-значущі особистісні якості психолога-дослідника. Майстерність дослідника: загальна культура та ерудиція, професійні знання, дослідницькі здібності та вміння тощо. Мистецтво спілкування і культура поведінки психолога-дослідника. Основні професійні вміння і навички, якими повинен володіти психолог як дослідник і практик; здатність здійснювати практичну діяльність (тренінгову, психотерапевтичну, консультаційну, психодіагностичну та іншу залежно від спеціалізації) з використанням науково верифікованих методів та технік. Етичні принципи і етичні проблеми в проведенні психологічної діагностики. Проблема інтерпретації отриманих результатів та інформування клієнта чи замовника. Етика оприлюднення результатів досліджень та наукової дискусії. Поняття академічної доброчесності.

Тема 7. Етичні проблеми окремих напрямів діяльності психолога

Етика психологічного консультування і моральні колізії сімейної психології. Етичні особливості психодіагностичної та психокорекційної роботи з дітьми та підлітками. Етичні проблеми психотерапевтичної допомоги. Етичні питання клінічної психології та психіатрії. Етика спілкування з родичами клієнтів. Питання етики при викладанні засад сімейної психології в різних аудиторія.

ТЕМИ ТА ЗАВДАННЯ ДЛЯ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ ТА САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

Практичне заняття №1

Тема. Предмет та завдання професійної етики психолога.

План

1. Предмет та об'єкт професійної етики психолога.
2. Філософські аспекти професійної етики.
3. Сутність і значення поняття «мораль».
4. Деонтологія як вчення про обов'язок.
5. Принцип справедливості та принцип обов'язку перед суспільством.
6. Основні завдання професійної етики психолога.

Питання для усного опитування

1. Дайте характеристику об'єкта та предмета професійної етики психолога.
2. Як співвідносяться між собою поняття «професійна етика» і «деонтологія»?
3. Сутнісне наповнення поняття «професійна етика психолога».
4. Походження термінів «етика», «мораль», «моральність».
5. Розкрийте сутність і значення поняття «мораль».
6. В чому виявляються основні функції моралі: ціннісно-нормативної, регулятивної, комунікативної, світоглядної, виховної?
7. Що собою уявляє деонтологія?
8. Розкрийте зміст основних категорій професійної етики: професійний обов'язок, професійна честь, професійна гідність, професійний такт, професійна справедливість.
9. Що передбачає принцип справедливості та принцип обов'язку перед суспільством?
10. В чому полягає ціннісна специфіка добра і зла як стрижневих понять етики і моралі?
11. Чому відповідальність особистості зростає разом із збільшенням свободи? Чи існує межа відповідальності?
12. Що мав на увазі Ф. Ніцше, коли писав: «У кого є «для чого» жити, може витримати майже будь-яке «як»?

Завдання для самостійного виконання

1. Охарактеризуйте філософські аспекти професійної етики.
2. Проаналізуйте завдання професійної етики як науки, її роль у формуванні морально-професійної культури особистості.
3. Наведіть приклади проявів основних категорій професійної етики: професійний обов'язок, професійна честь, професійна гідність, професійний такт, професійна справедливість тощо.
4. Проаналізуйте основні функції етики професійної діяльності. Навести приклади по кожній із них.
5. Складіть термінологічний словник.

Практичні завдання:

1. Чому люди, порушуючи норми моралі, зазвичай маскують свої аморальні вчинки?
2. Як Ви розумієте визначення:
 - аморальна поведінка
 - високоморальний вчинок
 - неетичне висловлювання?
3. У чому Ви вбачаєте:
 - моральний рівень особистості;
 - альтернативи та рівні моральної взаємодії особи зі світом;
 - проявляється моральний позитив і моральний негатив.
4. Чи будь-яка людина, яка знайома з нормами моралі, є взірцем моральності? Чому?

Теми для доповідей та есе

1. Мораль як спосіб універсальної оцінки вчинків та поведінки особистості
2. Категорії добра і зла як абсолютні координати моралі
3. Поняття морального обов'язку
4. Моральна свобода та моральна відповідальність
5. Совість як контрольно-регулятивний механізм моральної свідомості особи.

Рекомендована література

Основна: 8, 9, 10.

Допоміжна: 4.

Практичне заняття №2

Тема. Етичні принципи і стандарти професійної діяльності психолога

План

1. Історія розробки та затвердження міжнародних та вітчизняних документів щодо етичних принципів і стандартів професійної діяльності психолога.
2. Нормативна база, що регламентує діяльність психолога.
3. Документи, що регламентують роботу практичного психолога.
4. Положення про психологічну службу.
5. Поняття «психологічна деонтологія».
6. Етичні принципи професії.
7. Зміст «Етичного кодексу психолога», що діє в Україні.

Питання для усного опитування

1. Назвіть основні закони та підзаконні акти, які регулюють здійснення професійної діяльності психолога.
2. Якими нормативними документами керується психологічна служба в своїй роботі?
3. Назвіть основні завдання психологічної служби, спираючись на Положення про психологічну службу у системі освіти України.
4. Надайте характеристику змісту Положення про психологічний кабінет дошкільних, загальноосвітніх та інших навчальних закладів.
5. Розкрийте зміст та структуру Етичного кодексу психолога.
6. Які основні завдання та функції Комісії з етики?
7. Розкрийте сутність загальних принципів професійної етики.
8. Розкрийте зміст поняття «поінформованої згоди».
9. Розкрийте зміст поняття «психотерапевтичного контракту».

Завдання для самостійного виконання

1. Прослідкувати історію розробки та затвердження міжнародних документів, в яких викладено основні етичні принципи і стандарти професійної діяльності психолога.
2. Скласти перелік нормативних документів щодо регуляції професійної діяльності психолога.

3. Зробити порівняльний аналіз етичних кодексів різних психологічних професійних об'єднань (на вибір) за наведеною схемою:

- Мета створення: преамбула
- Загальні принципи діяльності психолога або психотерапевта
- Професійна компетентність та освіта
- Конфіденційність
- Етичні правила проведення психодіагностичних досліджень
- Професійні стосунки
- Порушення етичних положень.

4. Визначення спільних рис і відмінностей етичних кодексів та оцінка «Етичного кодексу психолога» з позицій повноти регулювання етичних проблем.

5. Скласти психологічний контракт на надання консультативних послуг або проведення психодіагностичного дослідження.

6. Розкрити зміст етичних принципів професії: принципи надання психологічної допомоги; принцип професійної таємниці і конфіденційності; принцип морально-позитивного ефекту професійних дій психолога. Навести приклади прояву кожного із цих принципів в конкретних нормах професійного етикету.

7. Визначити загальні та особливі змістовні компоненти етичного регулювання в професіях юриста, лікаря, педагога, соціального працівника, психолога (у вигляді структурної схеми чи таблиці).

Теми для доповідей та есе

1. Професійно-етичні кодекси часів середньовіччя (XI-XII ст.).
2. Загальна характеристика Етичного кодексу психолога.
3. Загальна характеристика Етичного кодексу ВПА (Всеукраїнської Психодіагностичної Асоціації)
4. Загальна характеристика Етичного кодексу ЄАП (Європейської Асоціації Психотерапії)
5. Загальна характеристика Етичного кодексу УСП (Української Спілки Психотерапевтів)
6. Загальна характеристика Етичного кодексу (Американської Психологічної Асоціації).

Практичне завдання

Окреслити ознаки маніпулятивного впливу психолога на клієнта (розбір кейсу). Розробити алгоритм вирішення проблемних ситуацій з урахуванням Етичного кодексу психолога.

Рекомендована література

Основна: 8, 9, 10.

Допоміжна: 4, 6.

Практичне заняття №3

Тема. Законодавчі акти України про соціально-психологічну службу.

Міжнародні та регіональні документи про права людини

План

1. Основні положення Концепції про Національну систему соціально-психологічної служби України.
2. Документи, які регламентують діяльність соціальної служби для молоді.
3. Забезпечення прав людини як умова її самовдосконалення (документи ООН).
4. Хартія прав людини.
5. Декларація про права дитини.

Питання для усного опитування

1. Надайте характеристику основним положенням Концепції про Національну систему соціально-психологічної служби України
2. Якими нормативними документами керується психологічна служба в сфері соціальної практики?
3. Назвіть документи, які регламентують діяльність соціальної служби для молоді.
4. Надайте характеристику змісту Європейської соціальної хартії.

Завдання для самостійного виконання

1. Проаналізувати документи, які регламентують діяльність соціальної служби для молоді.

2. Ознайомитись з Положенням про експертизу психологічного і соціологічного інструментарію, що застосовується в навчальних закладах МОНУ.

3. Проаналізувати Конвенцію про права дитини.

4. Проаналізувати особливості етичного спілкування з клієнтами різної статі та віку.

Теми для доповідей та есе

1. Аналіз засадничих статей «Декларації принципів толерантності» (затвердженої ЮНЕСКО) та Декларації про етичні принципи (ухваленої Міжнародною федерацією СП).
2. Основні положення Міжнародної декларації етичних принципів.
3. Професійна атестація психологів.
4. Відображення принципів гуманізму, справедливості і законності в *Загальній декларації прав людини та Європейській конвенції про захист прав людини й основних свобод*.
5. Поняття моральної свободи і необхідності. Свобода дії, свобода вибору, свобода волі. *Декларація принципів толерантності*: загальні положення.

Рекомендована література

Основна: 2, 8, 9, 10.

Допоміжна: 4, 6.

Практичне заняття №4

Тема. Професійні та особистісно-моральні якості психолога

План

1. Особистість фахівця в контексті професійної етики.
2. Базові складові моральної свідомості фахівця: моральні знання, моральні переконання, моральні потреби.
3. Вимоги до професійних якостей практикуючого психолога.
4. Професійна відповідальність і професійна компетентність.
5. Вимоги до особистісно-моральних якостей і ціннісних орієнтацій фахівця.
6. Роль особистості психолога при наданні допомоги.

7. Шляхи і засоби формування морально-етичної культури практикуючого психолога.
8. Робота психолога щодо здійснення просвітницької діяльності.

Питання для усного опитування

1. Як особисті переконання психолога здійснюють вплив на професійну діяльність?
2. В чому специфіка взаємодії психолога з клієнтом, з батьками (представниками) клієнта, з державними органами (опіка, правоохоронні органи, судова експертиза тощо)?
3. Якими професійними та особистісно-моральними якостями повинен володіти психолог?
4. Які вимоги до поведінки практикуючого психолога відповідно до професійного етикету ви можете назвати?
5. Як моральні переконання психолога можуть вплинути на клієнта?

Завдання для самостійного виконання

1. Навести приклади прояву на практиці особистісно-моральних якостей необхідних практикуючому психологу для забезпечення результативної професійної діяльності (розвинене почуття добра і справедливості, власної гідності і поваги до іншої людини, порядність, людяність, сила волі, емпатія, емоційна рівновага і терпимість).
2. Скласти перелік необхідних професійних якостей для практикуючого психолога.
3. Проаналізувати характер морально-етичних проблем, проблемні ситуації та зони можливих конфліктів у практичній діяльності психолога.

Практичне завдання

Навести 3 приклади неетичної поведінки сімейного психолога, аргументувати свою точку зору, визначити оптимальні шляхи вирішення означених ситуацій.

Теми для доповідей та есе

1. Моральний образ психолога в свідомості оточення.

2. Основні етичні проблеми і парадокси в діяльності психолога: їх соціальні та особистісні витoki.
3. Модель особистості практичного психолога.
4. Толерантність у діяльності психолога.
5. Проблеми Інтернет-етики
6. Моральні традиції українського народу та діяльність психолога.

Рекомендована література

Основна: 1, 3, 5, 9, 10.

Допоміжна: 3, 5, 6.

Практичне заняття №5

Тема. Професійні ризики, етичні труднощі та помилки у професійній діяльності психолога

План

1. Цілісність особистості, професійна деформація і вигорання в роботі психолога.
2. Проблема професійної деструкції у розвитку психолога.
3. «Кризи розчарування» і основні етапи розвитку психолога-професіонала.
4. Особисті переконання психолога та їх вплив на професійну діяльність.
5. Етичні труднощі та помилки психологів.
6. Розмежування особистих та професійних відношень.

Питання для усного опитування

1. З якими етичними труднощами та помилками стикаються психологи-початківці?
2. Назвіть психологічні чинники вигорання в роботі психолога.
3. Розкрийте зміст поняття «криза розчарування».
4. Чому важливо розділяти особисті та професійні відношення?
5. Які рекомендації ви можете надати для запобігання професійної деструкції психолога?
6. Порушення етики при емоційному обладіюванні на успіх

Завдання для самостійного виконання

1. Проаналізуйте основні етичні труднощі та помилки психологів:
 - гіперопіка клієнта та надцінність консультанта;
 - самоствердження психолога на консультації;
 - надмірна природність чи штучність психолога-консультанта;
 - переоцінювання ролі психодіагностики;
 - переживання проблем клієнта як своїх власних;
 - маніпулювання;
 - перенос та контрперенос тощо.
2. Скласти перелік основних характеристик, притаманних синдрому «вигорання».
3. Скласти для себе програму дій, спрямовану на профілактику та попередження виникнення цього феномену на індивідуальному та міжперсональному рівнях та на рівні організації, де працює психолог.
4. Скласти ранжований (по ступеню складності розв'язання) перелік етичних проблем, що виникають в діяльності психолога.

Теми для доповідей та есе

1. Професійна деформація і вигорання в роботі психолога.
2. Основні заходи та методи убезпечення від травматизації та вигорання психологів.
3. Моральні проблеми роботи психолога в особливих ситуаціях.
4. Особисті переконання психолога та їх вплив на професійну діяльність.
5. Професійні деструкції у розвитку сімейного психолога та їхня профілактика

Рекомендована література

Основна: 3, 4, 9, 10, 11.

Допоміжна: 3, 5.

Практичне заняття №6

Тема. Етичні проблеми в дослідницькій роботі психолога

План

1. Етичні принципи і етичні проблеми в проведенні психологічної діагностики.

2. Проблема інтерпретації отриманих результатів та інформування клієнта чи замовника.
3. Етика оприлюднення результатів досліджень та наукової дискусії.
4. Поняття академічної доброчесності.

Питання для усного опитування

1. З якими етичними проблеми може зіткнутись психолог під час проведення психологічної діагностики?
2. Якими етичними принципами керується психолог проблеми в проведенні психологічної діагностики?
3. Які вимоги висуваються до інтерпретації отриманих результатів та інформування клієнта чи замовника?
4. Що таке академічна доброчесність?
5. Яка є відповідальність за порушення академічна доброчесність?

Завдання для самостійного виконання

1. Здійснити дієтологічний аналіз найвідоміших психологічних експериментів (на вибір):
 - «Альберт та пацюк», Дж. Уотсон, 1920;
 - «Боротьба з расизмом», Дж. Еліотт, 1970;
 - «Штучна в'язниця», Ф. Зімбарго, 1971;
 - Експеримент Стенлі Мілгрема, 1961;
 - «Тест маршмеллоу», 1960-1970рр.
 - «Ефект хибного консенсусу».
2. Створити схему етапів проведення наукового дослідження, зафіксувавши ситуації етичного вибору та ймовірні шляхи їх розв'язання з наслідками.

Теми для доповідей та есе

1. Фахова компетентність і морально-етичні принципи психолога-дослідника при виконанні наукової діяльності.
2. Психологія і етика ділового спілкування.
3. Професійна культура, майстерність, етика дослідника.

Рекомендована література

Основна: 3, 6, 7, 9, 10, 11.

Допоміжна: 2, 3, 5.

Практичне заняття №7

Тема. Етичні проблеми окремих напрямів діяльності психолога

План

1. Етика психологічного консультування і моральні колізії сімейної психології.
2. Етичні особливості психодіагностичної та психокорекційної роботи з дітьми та підлітками.
3. Етичні проблеми психотерапевтичної допомоги.
4. Етичні питання клінічної психології та психіатрії.
5. Етика спілкування з родичами клієнтів.
6. Ятрогенія як наслідок порушень етичних принципів.

Питання для усного опитування

1. З якими етичними проблемами може зіткнутись психолог в психодіагностичній та психокорекційній роботі з дітьми та підлітками?
2. Надайте характеристику етичним аспектам психотерапевтичних відносин.
3. Надайте характеристику етичним принципам клінічної психології та психіатрії.
4. Які правила існують у спілкуванні психолога з родичами клієнтів?
5. Розкрийте сутність поняття «ятрогенія».

Практичне завдання

Розробити пам'ятку з етики діяльності для роботи сімейного психолога з тяжкохворими або невиліковно хворими та членами їхніх сімей.

Завдання для самостійного виконання

1. Навести перелік етичних проблем та детально проаналізувати одну з них щодо небезпек для діяльності психолога та визначити можливі шляхи її вирішення.
2. Навести коментований перелік помилок (порушень професійної етики), що можуть допускатись психологом у роботі з дітьми та підлітками.

3. Навести приклад правильно та неправильно побудованої взаємодії (з етичних позицій).

4. Надайте характеристику моделям медичної етики:

- Модель Гіппократа (принцип «не нашкодь»).
- Модель Парацельса (принцип «роби добро»).
- Деонтологічна модель (принцип «дотримуйся обов'язку»).
- Біоетика (принцип «поважай права та переваги особистості»)

Теми для доповідей та есе

1. Етичні проблеми в психолога в роботі з дітьми та підлітками.
2. Етичні проблеми в роботі з клієнтами зрілого та похилого віку.
3. Етика партнерських стосунків між практикуючими психологами.
4. Професійна етика клінічного психолога.

Рекомендована література

Основна: 1, 3, 6, 9, 10, 11.

Допоміжна: 3, 5.

ПИТАННЯ ДО ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ

з дисципліни «Нормативна база та професійна етика психолога»

1. Основні завдання професійної етики сімейного психолога як навчальної дисципліни
2. Поняття «мораль», «кодекс честі», «обов'язок» та їх дотичність до професійної етики сімейного психолога
3. Етичний кодекс психолога в Україні та за кордоном: порівняльний аналіз
4. Розробка Етичного кодексу психолога (Товариство психологів та Національна психологічна асоціація)
5. Етичний кодекс консультанта з хімічних залежностей
6. Питання добровільного отримання психологічної допомоги
7. Характеристика розділів етичного кодексу психолога: відповідальність
8. Характеристика розділів етичного кодексу психолога: компетентність
9. Характеристика розділів етичного кодексу психолога: захист інтересів клієнта
10. Характеристика розділів етичного кодексу психолога: конфіденційність
11. Рівні конфіденційності в роботі сімейного психолога
12. Характеристика розділів етичного кодексу психолога: етичні правила психологічних досліджень
13. Етичні ризики у психологічних експериментах
14. Етичні правила організації, проведення та оформлення психологічних досліджень
15. Професійна компетентність та конфіденційність дослідження
16. Характеристика розділів етичного кодексу психолога: кваліфікована пропаганда психології
17. Характеристика розділів етичного кодексу психолога: професійна кооперація
18. Етичні принципи надання психологічної допомоги сім'ям та її членам
19. Етика наукового дослідження в сімейній психології
20. Етика консультативної практики сімейного психолога
21. Етичні питання психодіагностики сімейних підсистем
22. Етичні питання викладання психології в різних аудиторіях
23. Етика спілкування сімейного психолога в роботі з подружжям
24. Етичні особливості роботи психолога з дітьми та підлітками
25. Етичні аспекти взаємодії психолога з родичами клієнтів
26. Етичні засади роботи психолога в екстремальних ситуаціях і станах

- 27.Робота з людьми в екстремальних ситуаціях і станах: моральні ризики та проблеми
- 28.Етичні аспекти роботи з важкохворими та вмираючими і членами їхніх сімей
- 29.Етичні засади взаємодії сімейного психолога з залежними та спів залежними членами сім'ї
- 30.Питання етики в роботі з людьми похилого віку
- 31.Порушення етики при емоційному обладнюванні на успіх (терапії, лікування, вирішення складної життєвої ситуації)
- 32.Благополуччя клієнта і професійна кооперація
- 33.Інформована (обізнана) згода клієнта та її значення у роботі сімейного психолога
- 34.Професійна деформація в роботі сімейного психолога
- 35.Проблема професійної деструкції у розвитку сімейного психолога
- 36.Професійне вигорання в роботі сімейного психолога
- 37.«Кризи розчарування» і основні етапи розвитку психолога-професіонала
- 38.Етичні труднощі та проблеми психолога-початківця
- 39.Дилема компромісу традиційного та інноваційного в практиці сімейного психолога
- 40.Дилема кордонів у роботі з клієнтом
- 41.Дилема відданості монотеоретичності підходу в діяльності сімейного психолога
- 42.Дилема ролей у напрямках власної діяльності сімейного психолога
- 43.Дилема відповідальності за благополуччя клієнта
- 44.Дилема безвихіддя у практичній роботі сімейного психолога
- 45.Ціннісна модель вирішення етичних дилем
- 46.Моральні проблеми роботи сімейного психолога в особливих ситуаціях
- 47.Основні заходи та методи убезпечення від травматизації та вигорання психологів, психотерапевтів
- 48.Особисті переконання психолога та їх вплив на професійну діяльність
- 49.Гіперопіка клієнта та надцінність консультанта
- 50.Самоствердження сімейного психолога у практичній діяльності
- 51.Маніпулювання в практиці сімейного психолога
- 52.Перенос і контрперенос: особливості феномену та вплив на практичну діяльність
- 53.Моральні виміри людського спілкування (толерантність, повага, співчуття,

- милосердя, любов) та їх значення у професійній діяльності сімейного психолога
- 54. Культура спілкування та етикет у роботі сімейного психолога
 - 55. Бар'єри і труднощі спілкування у роботі сімейного психолога та їх подолання
 - 56. Основи етикету і ділової культури у роботі сімейного психолога
 - 57. Морально-етичні проблеми міжособистісного спілкування у взаємодії типу «психолог-клієнт»
 - 58. Етика висвітлення сімейним психологом соціально-чутливих тем представникам ЗМІ
 - 59. Етичні засади активності сімейного психолога у соціальних мережах
 - 60. Етичні аспекти іміджевої діяльності психолога
 - 61. Етичні засади публічних заяв, промов, прямих ефірів, вебінарів
 - 62. Професійний імідж сімейного психолога та зміцнення авторитету психології в суспільстві
 - 63. Детермінанти іміджу сімейного психолога
 - 64. Етика професійної діяльності: актуальні питання, що потребують вирішення
 - 65. Профілактика неетичної поведінки психолога в установах і організ
 - 66. Закон України «Про освіту» від 05.09.2017р. Стаття 76. «Психологічна служба та соціально-педагогічний патронаж у системі освіти»
 - 67. Положення про психологічну службу системи освіти України. Наказ МОН України № 509 від 22.05.2018.
 - 68. Лист МОН № 1/9-363 від 16.07.2021р. «Про пріоритетні напрями роботи психологічної служби у системі освіти на 2021-2022 н.р.;
 - 69. Лист МОН від 30.11.2020 № 6/1427-20 «Про затвердження професійного стандарту «Практичний психолог закладу освіти»
 - 70. Етичний кодекс психолога. Етичний кодекс спеціалістів із соціальної роботи.

ФОРМИ ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ УСПІШНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ

Поточний контроль здійснюється під час проведення практичних занять і має на меті перевірку рівня підготовленості студента до виконання конкретної роботи. При поточному контролі оцінці підлягають: рівень теоретичних знань та вміння працювати з науковою літературою, знання матеріалу, продемонстрованого у виконаних (як правило) індивідуальних завданнях; обґрунтованість висновків, а також самостійність та повнота вирішення практичних завдань та аналізу матеріалів; активність та систематичність роботи на заняттях; результати виконання домашніх завдань, тестів, експрес-опитувань тощо.

Форми проведення поточного контролю: усне опитування студентів, вирішення практичних завдань, тестові завдання (для зацікавленості у навчанні, розвитку здібностей студента може бути передбачено виконання інших, індивідуальних для кожного студента завдань).

Проміжний контроль проводиться після вивчення відповідних тем або блоку тем з метою з'ясування ступеню засвоєності студентами відповідного об'єму опрацьованого та вивченого матеріалу та подальшої оцінки рівня отриманих знань. Форми проведення проміжного контролю: тренувальні вправи, експрес-контроль на лекціях, тестове опитування, співбесіда (усне спілкування).

Підсумковий контроль у формі заліку.

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ

Рівень знань оцінюється:

- **«відмінно» / «зараховано» А - від 90 до 100 балів.** Студент виявляє особливі творчі здібності, вміє самостійно знаходити та опрацьовувати необхідну інформацію, демонструє знання матеріалу, проводить узагальнення і висновки. Був присутній на лекціях та семінарських заняттях, під час яких давав вичерпні, обґрунтовані, теоретично і практично правильні відповіді, має конспект з виконаними завданнями до самостійної роботи, презентував реферат (есе) за заданою тематикою, проявляє активність і творчість у науково-дослідній роботі;

- **«добре» / «зараховано» В - від 82 до 89 балів.** Студент володіє знаннями матеріалу, але допускає незначні помилки у формуванні термінів, категорій, проте за допомогою викладача швидко орієнтується і знаходить правильні відповіді. Був присутній на лекціях та семінарських заняттях, має конспект з виконаними завданнями до самостійної роботи, презентував реферат (есе) за заданою тематикою, проявляє активність і творчість у науково-дослідній роботі;

- **«добре» / «зараховано» С - від 74 до 81 балів.** Студент відтворює значну частину теоретичного матеріалу, виявляє знання і розуміння основних положень, з допомогою викладача може аналізувати навчальний матеріал, але дає недостатньо обґрунтовані, невичерпні відповіді, допускає помилки. При цьому враховується наявність конспекту з виконаними завданнями до самостійної роботи, реферату та активність у науково-дослідній роботі;

- **«задовільно» / «зараховано» D - від 64 до 73 балів.** Студент був присутній не на всіх лекціях та семінарських заняттях, володіє навчальним матеріалом на середньому рівні, допускає помилки, серед яких є значна кількість суттєвих. При цьому враховується наявність конспекту з виконаними завданнями до самостійної роботи, рефератів (есе);

- **«задовільно» / «зараховано» E - від 60 до 63 балів.** Студент був присутній не на всіх лекціях та семінарських заняттях, володіє навчальним матеріалом на рівні, вищому за початковий, значну частину його відтворює на репродуктивному рівні, на всі запитання дає необґрунтовані, невичерпні відповіді, допускає помилки, має неповний конспект з завданнями до самостійної роботи.

- **«незадовільно з можливістю повторного складання» / «не**

зараховано» FX – від 35 до 59 балів. Студент володіє матеріалом на рівні окремих фрагментів, що становлять незначну частину навчального матеріалу.

- **«незадовільно з обов’язковим повторним вивченням дисципліни» / «не зараховано» F – від 0 до 34 балів.** Студент не володіє навчальним матеріалом.

ТАБЛИЦЯ ВІДПОВІДНОСТІ РЕЗУЛЬТАТІВ КОНТРОЛЮ ЗНАНЬ ЗА РІЗНИМИ ШКАЛАМИ

100-бальною шкалою	Шкала за ECTS	За національною шкалою	
		екзамен	залік
90-100 (10-12)	A	Відмінно	зараховано
82-89 (8-9)	B	Добре	
74-81(6-7)	C		
64-73 (5)	D	Задовільно	
60-63 (4)	E		
35-59 (3)	FX	незадовільно	не зараховано
1-34 (2)	F		

ЛІТЕРАТУРА

Основна:

1. Антоненко Т.Л. Психологічні засади становлення ціннісно-смислової сфери особистості майбутнього фахівця: дис. д-ра психол. наук. Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова. К., 2018. 579 с.
2. Городнова Н.М. Кабінет психолога в системі освіти. К.: Шк.. світ, 2020. 128 с. (Бібліотека "Шкільного світу").
3. Дуткевич Т. В. Практична психологія: вступ до спеціальності : навч. посібник. Київ : Центр учбов. літ., 2018.
4. Зайченко І.В., Теслюк В.М., Каленський А.А. Основи педагогічної майстерності та етика викладача вищої школи : підручник. Київ : Видавництво Ліра-К, 2018. 484 с.
5. Засекіна Л.В., Пастрик Т.В. Основи психології та міжособове спілкування: навчальний посібник (ВНЗ I-III р. а.). 2-е видання. Київ: Всеукраїнське спеціалізоване видавництво «Медицина», 2018. 216 с.
6. Колтунович Т. А. Етичний кодекс психолога : навч.-метод. посіб.; Чернів. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича. Чернівці : Рута, 2021. 232 с.
7. Лефтеров В. О., Лазор К. П. Основи науково-дослідної роботи в галузі психології : методичні рекомендації для самостійної роботи. Одеса : Фенікс, 2020.
8. Малахов В.А. Етика : курс лекцій: навч. посібник. Київ: Либідь, 2018. 384 с.
9. Піркова О.Д. Професійна етика психолога-практика. Навч.-метод. посіб. К.: ТОВ «НВП «Інтерсервіс», 2021. 150 с.
10. Сушик І. В. Етика та деонтологія соціального працівника: навч. посіб. Луцьк: ІВВ Луцький НТУ, 2020. 188 с.
11. Цільмак О. М. Технології психологічного консультування : підручник. Одеса : Астропринт, 2023.

Допоміжна:

1. Гірняк А. Н. Психологічні прийоми формування атракцій як способи налагодження освітньої взаємодії. Актуальні проблеми психології : зб. наук. праць Ін-ту психології ім. Г.С. Костюка НАПН України. 2018. Том. I: Організаційна психологія. Економічна психологія. Соціальна психологія. Вип. 50. С. 50–57.
2. Драч І.І., Слободянюк О.М. Порухення академічної доброчесності: причини та ставлення студентів. Педагогіка формування творчої

особистості у вищій і загальноосвітній школах. №70(1), 2020. С. 220 – 227.

- 3.Іванова О.В. Психологія: вступ до спеціальності: навч. посібник. Київ : Центр учбов. літ., 2018. 184 с.
- 4..Романовський О.Г., Грень Л.М., Серeda Н.В. Професійно-етичні засади педагогічної діяльності: текст лекцій. Харків: НТУ «ХП», 2020. 148 с.
- 5.Шевченко Л.О., Чепіга Л.П. Практична психологія : навч. посібник. Харків : Константа, 2018. 191 с.
- 6.Яблонська Т. М., Булатевич Н. М. Етичні виміри діяльності психолога в практиці психологічного консультування. PSYCHOLOGICAL JOURNAL. 2018. №5 (15). С. 237-251.

Інформаційні ресурси:

1. Бібліотека Міжнародного гуманітарного університету: офіційний сайт. URL: https://mgu.edu.ua/science_library
2. Бібліотека Університету Ушинського : офіційний сайт. URL: <https://library.pdpu.edu.ua>
3. Міністерство освіти і науки України: офіційний сайт. URL: <http://www.mon.gov.ua>
4. Національна бібліотека України імені В.І.Вернадського: офіційний сайт. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/>
5. Одеська національна наукова бібліотека: офіційний сайт. URL: <http://odnb.odessa.ua/>